

Josip
JURČEVIĆ

POVIJEST HRVATSKE DIJASPORE

Koncepcijske i metodologejske odrednice na kojima su temeljena dosadašnja proučavanja

Nikolaus Hirsch

Methodologische Anmerkungen

zur Kritik der sozialen Theorie

und Praxis

Wien 1980

HRVATSKA DIJASPORE POVIEST

Konceptualne i
metodološke obzirice
za kritiku sa temeljima
osobnosti blouguševih

Uvodna napomena

Svrha je ovog kratkog izlaganja tek naznačiti koncepcione i metodologische odrednice na kojima su temeljena dosadašnja proučavanja povijesti hrvatske dijaspore, jer bez poznavanja i primjereno kontekstualiziranja ove problematike teško će se moći razumjeti i zadovoljavajućim načinom riješiti niz potreškoća s kojima se već sedam godina sudara provedba stvarnih integracijskih procesa domovinske i iseljene Hrvatske.

Opći okvir na kojem se temelji ovo izlaganje polazi od povjesne činjenice da hrvatska dijaspora po nizu svojih obilježja predstavlja bitnu sastavnicu hrvatskog nacionalnog korpusa, te da se to najjasnije očitovalo u golemom materijalnom, duhovnom i organizacijskom sudjelovanju hrvatske dijaspore prilikom političkog uspostavljanja samostalne hrvatske države i njenoj obrani od srpske ratne agresije.

S druge strane, izlaganje će nastojati s historiografskog motrišta pojasniti i poduprijeti načelnu pretpostavku (koju zastupam s nizom drugih znanstvenika) kako - bez izravnog i značajnijeg sudjelovanja hrvatske dijaspore u procesima izgradnje društvene i državne strukture u Republici Hrvatskoj, tj. bez integracijskog povratka većeg broja hrvatskih iseljenika - samostalna hrvatska država i domovinski dio hrvatskog nacionalnog korpusa neće ostvariti svoj optimalni civilizacijski, nacionalni i državni doseg koji se temelji na dosadašnjem hrvatskom povijesnom kontinuitetu.

Prema tome, može se zaključiti kako proces socijalne i nacionalne integracije, a naročito povratak dijela hrvatske dijaspore u Republiku Hrvatsku zaista predstavlja vitalni državni i nacionalni interes.

Kako bi se taj složeni integracijski proces mogao djelotvorno provoditi potrebno je izgraditi odgovarajući sustav koji će se temeljiti na cijelom nizu stručnih spoznaja i odgovarajućih organizacijskih tehnika. Pri tom, jedno od osnovnih općih pitanja glasi: Što domovinska Hrvatska zna o hr-

vatskoj dijaspori i njezinoj povijesti? Zatim, u kojoj mjeri su te spoznaje rezultat objektivnih istraživanja?

Odgovor na to pitanje ima svoju složenu genezu koja nije uvjetovana znanstvenim razlozima.

Značajke dosadašnjih istraživanja

Ako se ima u vidu velika brojnost hrvatskog iseljeništva, njegova rasutost po svim kontinentima te činjenica da su glavni iseljenički valovi bili u ovom stoljeću a naročito nakon Drugog svjetskog rata, onda je razumljivo što se odgovarajuća znanstvena istraživanja zbog svoje složenosti nisu mogla odvijati u dijaspori koja nije imala državnu potporu. A situacija za znanstvena istraživanja u domovini je bila sljedeća; osnovne koncepcione značajke istraživačkih projekata društvenih znanosti u Hrvatskoj poslije Prvog svjetskog rata pa do 1990. godine nisu smjele iskakati izvan funkcionalnog političkog okvira koji je bila odredivila jugoslavenska država.

Kako se nakon Drugog svjetskog rata razvijala komunikacijska tehnika i metodologija društvenih znanosti s čime se povećavala mogućnost društvenih interakcija, te zbog rigidnosti jugoslavenskog komunističkog sustava vlasti, društvene znanosti našle su se pod još drastičnijim nadzorom i njihov gotovo isključivi zadatak bio je apologetski zastupati ideološke interese jugoslavenske vladajuće strukture. A država je u tom smislu posebnu pozornost pridavala povjesnoj znanosti koja je tradicionalno bila glavna nositeljica nacionalne svijesti.

U takvom okruženju mnoge teme iz hrvatske povijesti ostajale su potpuno neistražene. Za trajanja obiju Jugoslaviju sva istraživanja i projekti hrvatske historiografije koji su se odnosili na 19. i 20. stoljeće morali su u *znanstvenoj interpretaciji* afirmirati jugoslavenstvo, a nakon Drugog svjetskog rata i komunističku ideologiju jugoslavenskog tipa uz dosljednu primjenu marksističke metodologije i terminologije. Sukladno tome, u istom položaju nalazilo se i izdavaštvo s historiografskom tematikom, a kadrovska politika u historiografiji bila je vrhunac tog sustava. Titule, zvanja, egzistencija i društveni položaj povjesničara i njihovih obitelji ovisio je o *znanstvenom* prepoznavanju potreba jugoslavenska politike. Povjesničari čiji se znanstveni rad nije u cijelosti ili dijelom uklapao u zadani sustav bili su izloženi razrađenim oblicima strukovne i životne marginalizacije.

Istraživanje povijesti hrvatske dijaspore kao jedne od bitnih tema iz suvremene hrvatske povijesti našlo se unutar opisanog globalnog jugoslavenskog državnog i znanstvenog sustava te nije moglo izbjegći ni posljedice njegovog djelovanja u koncepcionskom i metodologiskom pogledu. Prema

tome nije odveć teško zaključiti kako problematika povijesti hrvatskog iseljeništva, naročito iseljeništva u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, najvećim dijelom nije istražena. Kao razvidne pokazatelje tog zaključka može se navesti veliki broj činjenica s različitih razina promatranja.

Primjerice, generacije studenata povijesti za vrijeme studija nisu na predavanjima ni čule da ta tema postoji kao hrvatski historiografski problem, a u obilnim popisima obvezne i neobvezne literature nisu se nalazili radovi koji su obradivali tu problematiku. Zatim, nije utvrđen ili stručno procijenjen ni približan ukupni broj hrvatskih iseljenika prve generacije u novijem razdoblju za koje postoje različiti domaći i strani izvori.

Na koncepcionskoj i terminološkoj razini velikom dijelu *radnika na privremenom radu u inozemstvu* koji su po mnogim pokazateljima bili zapravo iseljenici nije promjenjen status, nego ih se zbog više razloga evidentiralo i prikazivalo kao osobe koje se nisu iselile.

Stanovništvo koje je na kraju rata masovno pobjeglo s prostora bivše Jugoslavije jednostavno nije postojalo za istraživače ni kao broj niti kao istraživački problem, a samo se u različitim interpretacijama koje nisu govorile o problemu iseljeništva spominju u ideološkim složenicama kao *neprijateljska fašistička emigracija, izdajnici ili sluge imperijalističkih sila* i sl.

Od šezdesetih godina kada je iz bivše Jugoslavije započeo masovni odlazak na rad u inozemstvo postupno se počinje i na političkoj i na znanstvenoj razini sve više javno govoriti o toj temi. Koncepcija i terminologija tog govorenja i istraživanja nije ni spominjala uzroke odlaska na *privremeni rad*, nacionalnu strukturu radnika, posljedice iseljavanja, nego su neprekidno analizirana sindikalna prava radnika u zemljama imigracije što je korišteno za sklapanje međudržavnih ugovora, osnivanje različitih jugoslavenskih organizacija i škola u inozemstvu itd. U tom razdoblju su mnogobrojne jugoslavenske institucije - od sindikata do akademskih institucija - proizvodile veliki broj različitih analiza, popisa, prijedloga i sl. koji nemaju znanstvene vjerodostojnosti, ali su dobar izvor različitih informacija i pokazatelj odnosa jugoslavenskog sustava prema iseljeništvu.

Čitanje većine iseljeničkog tiska ili drugih publikacija kao i bilo kakva komunikacija sa znatnim dijelom iseljeništva predstavljalo je krivično djelo koje se kažnjavalо višegodišnjim torturama u jugoslavenskim zatvorima. A na isti način se tretirao i bilo koji oblik javnog ili znanstvenog istupa koji je bio i djelomično različit od službenih političkih i znanstvenih dogmi.

Stoga je razumljivo što su u takovom okruženju vršene manipulacije i s brojčanim i tehničkim pokazateljima, a po-

gotovo se nisu mogli ni postaviti niti znanstveno istražiti ključni problemi vezani za hrvatsko iseljeništvo; tu se prije svega misli na uzroke i okolnosti masovnog iseljavanja Hrvata u cijelom razdoblju nakon Drugog svjetskog rata te na demografske, socijalne i nacionalne posljedice iseljavanja.

Samo nekoliko znanstvenih istraživanja koja se odnose na uske teme o životu pojedinih hrvatskih iseljeničkih zajednica na početka 20. stoljeća imaju relevantnu znanstvenu vrijednost, jer su u skladu s metodologijom povijesne znanosti obradila cijeli predmet svog istraživanja, od uzroka iseljavanja, preko nastanka, strukture i života zajednice do njihova odnosa prema dogadjajima u domovini. No, ti radovi su netipični i malobrojni i obuhvaćaju mikrocjeline obzirom na prostornu i vremensku rasprostranjenost hrvatskog iseljeništva.

Na žalost, ne postoje ni začeci sličnih znanstvenih radova za manje prostorne ili problemske dijelove hrvatskog iseljeništva koje se iselilo nakon Drugog svjetskog rata, a upravo je taj dio iseljeništva najmanje asimiliran u domicilne zemlje i najviše motiviran za povratak u domovinu.

Zaključna napomena

Stoga, imajući u vidu do sada izrečeno može se pojednostavljeno reći kako su naše današnje spoznaje o različitim pitanjima koja se odnose na problematiku hrvatske dijaspore ipak neobjektivne, tj. temelje se na osobnim, ograničenim iskustvima i zaključcima te su jedan od čimbenika koji otežavaju integracijsko povratnički proces hrvatskog iseljeništva.

U sadašnjim okolnostima kada postoji samostalna hrvatska država, nedostatak radova koji obrađuju povijest hrvatske dijaspore ne bi trebalo doživljavati tragično nego kao prigodu za realizaciju tog istraživačkog projekta, jer višestruka motivacija za taj posao postoji u dijaspori i u domovini. Obilje različite pisane grude koja je sada dostupna čeka prije svega mlade znanstvenike koji ne nose teret vlastitih znanstvenih promašaja.